

האוניברסיטה העברית בירושלים

סילבוס

השבתאות: מיתוס ומציאות - 13862

תאריך עדכון אחרון 12-09-2016

נקודות זכות באוניברסיטה העברית: 2

תואר: מוסמך

היחידה האקדמית שאחראית על הקורס: היסטוריה של עם ישראל ויהדות זמננו

השנה הראשונה בתואר בה ניתן ללמוד את הקורס: 0

סמסטר: סמסטר א'

שפת ההוראה: עברית

קמפוס: הר הצופים

מורה אחראי על הקורס (רכז): פרופ' ירון בן-נאה

דוא"ל של המורה האחראי על הקורס: yaronbn@mail.huji.ac.il

שעות קבלה של רכז הקורס: רביעי, 1100-1200

מורי הקורס:

תאור כללי של הקורס:

התנועה השבתאית היא מן התופעות הבולטות והמשמעותיות בהיסטוריה היהודית בעת החדשה, והתנועה המשיחית הגדולה ביותר בתע"י. בקורס נבחן את הרקע לצמיחתה, את הסיבות להצלחתה המופלאה, ואת דעיכתה. כל זאת על סמך מקורות ראשוניים, ומנקודת מבטם של מאמינים ומתנגדים, יהודים ושאינם יהודים.

מטרות הקורס:

הכרות עם התנועה המשיחית השבתאית, התרחשויות עיקריות, והבנת הפער בין מיתוס ומציאות

תוצרי למידה

בסיומו של קורס זה, סטודנטים יהיו מסוגלים:

חשיבה עצמאית וביקורתית, קריאת טקסטים שונים כמקור

דרישות נוכחות (%) :

80%

שיטת ההוראה בקורס: מבואות הנסמכים על הקריאה בבית וקריאת טקסטים בכיתה

רשימת נושאים / תכנית הלימודים בקורס:

1. מבואות - זמן ומקום
2. קהילת אַזמיר במאה הי"ז
3. שבתי צבי באַזמיר
4. נדודים והתיישבות בירושלים, מסעו למצרים: ירושלים במאה הי"ז
5. ההכרזה על משיחיותו וראשית התנועה
6. קשרים בין קיבוצים יהודיים - דרכי העברת המידע
7. המאורעות באַזמיר, המסע לאסתאנבול והמאסר
8. ההמרה ולאחר ההמרה
10. אחר מות: המאמינים שנשארו ביהדותם
11. אחר מות: המאמינים שהמירו - הדונומה
12. אברהם מיכאל קארדוזו
13. הסיבות והנסיבות להצלחתה והויכוח ההיסטוריוגרפי בעניין - 'התזה הגדולה' של שלום והפרכתה
14. המיתוס השבתאי - השבתאות כמשל וכסמל

חומר חובה לקריאה:

1. כללי:

י' בן-נאה, יהודים בממלכת הסולטנים, ירושלים תשס"ו (סיכום)

י' הקר, יוצאי ספרד באימפריה העות'מנית במאה ה"ז - קהילה וחברה, מורשת ספרד (ח' ביינארט עורך), ירושלים תשנ"ד, עמ' 478-460. (בשינויים קלים: הנ"ל, יוצאי ספרד באימפריה העות'מנית במאות ה-15, 18, הפזורה היהודית הספרדית אחרי הגירוש (הנ"ל ואחרים עורכים), ירושלים תשנ"ב, עמ' 72-27

2. קהילת אַזמיר במאה הי"ז

י' ברנאי, ראשית הקהילה היהודית באַזמיר, פעמים 12 (תשמ"ב), עמ' 58-47
הנ"ל, הקהלים באַזמיר במאה השבע-עשרה, פעמים 48 (תשנ"א), עמ' 84-66
הנ"ל, אנוסי פורטוגאל באַזמיר במאה הי"ז, אומה ותולדותיה, כרך א (מ' שטרן עורך), ירושלים תשמ"ג, עמ' 298-289
י' בן-נאה, יהודים בממלכת הסולטנים, (ע"פ המפתח): עמ' 64-62, 71-70.

3. שבתי צבי באַזמיר

ג' שלום, שבתי צבי והתנועה השבתאית בימי חייו, ח"א-ח"ב, תל אביב תשי"ז, בפרק הרלוונטי.

4. נדודים והתיישבות בירושלים, מסעו למצרים: ירושלים במאה הי"ז

י' בן-נאה, התקופה העות'מאנית, המאות הראשונות, ישראל: עם, ארץ, מדינה, (א' שנאן עורך), ירושלים תשנ"ח, עמ' 249-225
מ' רוזן, הקהילה היהודית בירושלים במאה הי"ז, תל אביב תשמ"ה (או בתוך: ההיסטוריה של א"י, כרך ז, בעריכת א' כהן)

5. ההכרזה על משיחיותו וראשית התנועה

ג' שלום, ערך קבלה; ערך שבתי צבי (א"ע)

מ' בניהו, מפתח להבנת התעודות על התנועה השבתאית בירושלים, מחקרים בקבלה ובתולדות הדתות מוגשים לגרשם שלום, ירושלים תשכ"ח, עמ' לה-מה

6. קשרים בין קיבוצים יהודיים - דרכי העברת המידע

י' ברנאי, זיקה וניתוק בין חכמי תורכיה לחכמי פולין ומרכז אירופה במאה הי"ז, גלעד ט (תשמ"ו), עמ' 26-13

י' ברנאי, שבתאות: הבטים חברתיים, ירושלים תשס"א, עמ' 90-69

J. Barnai, *The Spread of the Sabbatean Movement in the 17th and 18th Centuries, Communication in the Jewish Diaspora* (S. Menache ed.), Leiden 1996, pp. 313-338.

א' מויאל, התנועה השבתאית במארוקו, תל אביב תשמ"ד

ב' עראקי-קלורמן, התנועה השבתאית בתימן, פעמים 15 (תשמ"ג), עמ' 57-47 [משיחיות ומשיחים: יהודי תימן במאה הי"ט, ת"א תשנ"ה, 44-31]

7. המאורעות באַזמיר, המסע לאסתאנבול והמאסר

8. ההמרה ולאחר ההמרה

א' אזרחי, משיח מומר, ארץ אחרת, תשס"ד, עמ' 65-62.

י' ליבס, יחסו של שבתי צבי להמרת דתו, ספונות יז (תשמ"ג), עמ' 307-267

י' ליבס, אמונתו הדתית של שבתאי צבי, משיחיות ואסכטולוגיה, (צ' ברס עורך), ירושלים תשמ"ד, עמ' 299-277

9. גלות ומוות

א' אלקיים, 'קברו אמונתי' - איגרת מאת שבתי צבי מקום גלותו, פעמים 55 (תשנ"ג), עמ' 37-4

י' בן-נאה, איגרת בלתי ידועה של שבתי צבי על 'שבת הגדול' - חג המאורות', מקור שבתאי חדש, תרביץ פ (תשע"ב), עמ' 89-103
י' ינון (פנטון), קברו של משיח ישמעאל, פעמים 25 (תשמ"ו), עמ' 13-39

10. אחר מות: המאמינים שנשארו ביהדותם
מ' בניהו, מפתח להבנת התעודות על התנועה השבתאית בירושלים, מחקרים בקבלה ובתולדות הדתות מוגשים לגרשם שלום, ירושלים תשכ"ח, עמ' לה-מה
מ' בניהו, עדויות רב אליה אשכנזי מצפת על השבתאיות של ר' חיים מלאך ור' יהודה חסיד, ארץ ישראל י (תשל"א), עמ' 67-71
מ' בניהו, שמועות שבתאיות מפנקסיהם של רבי בנימין הכהן ורבי אברהם רוויגו, מיכאל א (תשל"ג), עמ'
מ' בניהו, התנועה השבתאית ביוון (eq& ספונות יד), ירושלים תשל"ג
מ' בניהו, מעמדה של התנועה השבתאית בירושלים, ספר יובל לכבוד שלום בארון (ש' ליברמן עורך), חלק עברי, ירושלים תשל"ה, עמ' מא-סט.
י' ברנאי, הפולמוסים בין השבתאים למתנגדיהם - היבטים חברתיים, החלום ושברו, התנועה השבתאית ושלוחותיה: משיחיות, שבתאות ופראנקיזם (ר' אליאור עורכת), [eq& מחקרי ירושלים במחשבת ישראל טז (תשס"א)], עמ' 129-141

11. אחר מות: המאמינים שהמירו - הדונומה
א' אלקיים, [באשים תאג'י שבתאי] מזמור שבתאי מקהל הקפנג'ילר, קבלה ז (תשס"ב), עמ' 225-235
א' אלקיים, בישולים שבתאיים - אוכל, זיכרון וזהות נשית בתרבות השבתאית בתורכיה המודרנית, פעמים 105-106 (תשס"ו), עמ' 219-251
מ' בניהו, התנועה השבתאית ביוון (eq& ספונות יד), ירושלים תשל"ג
י. ינון (פנטון), קובץ חדש של שירים שבתאיים, החלום ושברו, התנועה השבתאית ושלוחותיה: משיחיות, שבתאות ופראנקיזם, (ר. אליאור עורכת), [eq& מחקרי ירושלים במחשבת ישראל טז (תשס"א)], עמ' 329-351
G. Saban, Sabbatean Genealogical Trees, Kabbalah 4 (1999), pp. 61-74.
Marc D. Baer, The Donme: Jewish Converts, Muslim Revolutionaries, and Secular Turks, Stanford 2010.

12. אברהם מיכאל קארדוזו
א' אלקיים, המשיח הנפקד: על משיח בן יוסף אצל נתן העזתי, שבתי צבי וא"מ קארדוזו, דעת 38 (תשנ"ז), עמ' 33-82
נ' יושע, הרקע הפילוסופי לתיאולוג שבתאי - קוים להבנת תורת האלוקות של אברהם מיכאל קארדוזו, גלות אחר גולה (א' מירסקי ואחרים עורכים), ירושלים תשמ"ח, עמ' 541-572
י"ר מלכו וא' אמארייליון, אגרות אוטוביוגרפיות של קארדוזו, ספונות ג-ד (תש"כ), עמ' קפה-רמא
B. Rosenstock, Abraham Miguel Cardoso's Messianism: A Reappraisal, AJS Review 23 (1998), pp. 63-104.
Y.H. Yerushalmi, From Spanish Court to Italian Ghetto, New York 1971.

13. הסיבות והנסיבות להצלחתה והיכוח ההיסטוריוגרפי בעניין - 'התזה הגדולה' של שלום והפרכתה מ' אידל, 'אחד מעיר ושנים ממשפחה' - עיון מחודש בבעיית תפוצתה של קבלת האר"י והשבתאות, פעמים 44 (תש"ן), עמ' 5-30; הנ"ל, שבתי הכוכב ושבתי צבי: גישה חדשה לשבתאות, מדעי היהדות 37 (תשנ"ז), 161-184.
ג' שלום, שבתי צבי והתנועה השבתאית בימי חייו, ח"א-ח"ב, תל אביב תשי"ז, מבוא.

י' ברנאי, שבתאות: הבטים חברתיים, ירושלים תשס"א, עמ' 68-15
י' תשבי, על משנתו של גרשם שלום בחקר השבתאות (ביקורת), תרביץ כח (תשי"ט), עמ' 133-101.

14. המיתוס השבתאי - השבתאות כמשל וכסמל
י' ברנאי, שבתאות: הבטים חברתיים, ירושלים תשס"א, מבוא ועמ' 141-120.
י' ברנאי, האימפקט של השבתאות על הזיכרון הקולקטיבי היהודי, בתוך: י' בן-נאה ואחרים עורכים, אסופה ליוסף: קובץ מחקרים שי ליוסף הקר, ירושלים תשע"ד, עמ' 594-570.
י' ברנאי, יצחק בן-צבי וזלמן שזר בחקר השבתאות, עיונים בתקומת ישראל 25 (2015), עמ' 269-240.
ש' ורסס, שבתי צבי והשבתאות בעולמה של הספרות העברית החדשה, מחקרי ירושלים בספרות עברית יח (תשס"א), עמ' 136-105.

חומר לקריאה נוספת:

ביבליוגרפיה כללית:

ר' אליאור (עורכת), החלום ושברו, התנועה השבתאית ושלוחותיה: משיחיות, שבתאות ופראנקיזם, ירושלים תשס"א [eq&מחקרי ירושלים במחשבת ישראל טז (תשס"א)]
א' אלמאליח, שבתי צבי, כתותיו, ושרידי תנועתו המשיחית בימינו אלה, ירושלים תרפ"ז
א' אלקיים, 'לדעת משיח' - הדיאלקטיקה של השיח המיני בהגותו המשיחית של נתן העזתי, תרביץ סה (תשנ"ו), עמ' 670-637
א' אלקיים, הזוהר הקדוש של שבתי צבי, קבלה ג (תשנ"ח), עמ' 387-345
מ' בן-ששון, קטע מקונטרס תיקונים שבתאי: מגנזי' לנינגראד לספר 'ימות המשיח', פעמים 44 (תש"ן), עמ' 52-46
י' ברנאי, ר' יוסף אישקפה ורבנות איזמיר, ספונות יח (תשמ"ה), עמ' 81-53
י' ברנאי, ר' חיים בנבנשתי ורבנות איזמיר בתקופתו, ימי הסהר (מ' רוזן עורכת), תל אביב תשנ"ו, עמ' 191-151
י' ברנאי, שבתאות: הבטים חברתיים, ירושלים תשס"א
א' טלנברג, התיאולוגיה השבתאית ליהודה הלוי טובה בפירושו לפרשת בראשית, קבלה ח (תשס"ג), עמ' 183-151
י' ינון (פנטון), קברו של משיח ישמעאל, פעמים 25 (תשמ"ו), עמ' 39-13
י' ינון (פנטון), תעודה מהחוג הפנימי של השבתאים באדריאנופול, פעמים 44 (תש"ן), עמ' 40-31
י' ליבס, המשיחיות השבתאית, פעמים 40 (תשמ"ט), עמ' 20-4
י' ליבס, סוד האמונה השבתאית, ירושלים תשנ"ה
י' ליבס, השבתאות וגבולות הדת, החלום ושברו, התנועה השבתאית ושלוחותיה: משיחיות, שבתאות ופראנקיזם, (ר' אליאור עורכת), ירושלים תשס"א, עמ' 21-1
ל' לנדאו, יחסו של ר' יעקב כולי אל השבתאות, פעמים 15 (תשמ"ג), עמ' 66-58
י"ר מלכו, חמר לתולדות שבתי צבי וה'דונמים' אשר בסלוניק, רשמות ו (תר"ץ), עמ' 543-537
פ' מצ'ייקו, ערב רב: פנים וחוף בוויכוח הפרנקיסטי, הוצאת שזר, ירושלים תשע"ו.
א' סרוסי, 'יגלה כבוד מלכותך': פיוט של ר' ישראל נג'ארה בפי השבתאים ולחניו, תרביץ סב (תשנ"ג), עמ' 379-361
א' פאפו, מיליזלדה, קבלה
א' פריימאן (עורך ומהדיר), ענייני שבתי צבי, ברלין תרע"ג
י' קפלן, יחסה של הנהגת הקהילה הפורטוגזית באמשטרדאם לתנועה השבתאית, תכ"ה-תל"א, ציון לט (תשל"ד), עמ' 211-198
ז' רובאשוב, סופרו של משיח, השלח כט (תרע"ג-תרע"ד), עמ' 47-36 [eq&אורי הדורות, י-ם]

תשל"א, עמ' 48-63]

ע' רפפורט-אלברט, על מעמד הנשים בשבתאות, החלום ושברו, התנועה השבתאית ושלוחותיה: משיחיות, שבתאות ופראנקיזם, (ר' אליאור עורכת), ירושלים תשס"א, עמ' 143-327
ג' שלום, לשאלת יחסם של רבני ישראל אל השבתאות, ציון יג-יד (תש"ח-ט), עמ' 47-62
ג' שלום, שבת צבי והתנועה השבתאית בימי חייו, ח"א-ח"ב, תל אביב תשי"ז, מבוא. (eq&נוסח אנגלי)

ג' שלום, נתן העזתי, א"ע, כרך כה (תשל"ד), עמ' 402-404

ג' שלום, קבלה, א"ע, כרך כט (תשל"ט), עמ' 71-136

ג' שלום, שבת צבי, א"ע, כרך לב (תשמ"א), עמ' 443-450

ג' שלום, ר' אליהו הכהן האתמרי והשבתאות, ספר היובל לכבוד אלכסנדר מרכס, ניו יורק תש"י, עמ' תנא-תע

ג' שלום, מחקרים ומקורות לתולדות השבתאות וגלגוליה, מהדורה שניה, ירושלים תשמ"ב.

ג' שלום, מחקרי שבתאות (אסופת מחקרים, י' ליבס מהדיר), תל אביב תשנ"ב

י"ש שפיגל, ר' יעקב נ' נעים ויחסו לקבלה ולשבתאות, מחניים 6 (תשנ"ד), עמ' 198-203

י' תשבי (מהדיר), ציצת נובל צבי לרבי יעקב ששפורטש, ירושלים תשי"ד

הנ"ל, הנהגות נתן העזתי בספר 'חמדת ימים', חקרי קבלה ושלוחותיה, ח"ב, ירושלים תשנ"ג, עמ' 339-364

A. ELQAYAM, THE HORIZON OF REASON: THE DIVINE MADNESS OF SABBATAI SEVI, KABBALAH 9 (2003), pp. 7-61

J. BARNAI, MESSIANISM AND LEADERSHIP: THE SABBATEAN MOVEMENT AND THE LEADERSHIP OF THE JEWISH COMMUNITIES IN THE OTTOMAN EMPIRE, OTTOMAN AND TURKISH JEWRY (A. RODRIGUE ed.), BLOOMINGTON 1992, pp. 167-182.

-- , CHRISTIAN MESSIANISM AND THE PORTUGUESE MARRANOS: THE EMERGENCE OF SABBATEANISM IN SMYRNA, JEWISH HISTORY 7 (1993), pp. 119-126.

-- , THE OUTBREAK OF SABBATEANISM - THE EASTERN EUROPEAN FACTOR, THE JOURNAL OF JEWISH THOUGHT AND PHILOSOPHY 4 (1994), pp. 171-183.

-- , FROM SABBATEANISM TO MODERNIZATION, SEPHARDI AND MIDDLE EASTERN JEWRIES (H.E. GOLDBERG ed.), BLOOMINGTON-INDIANAPOLIS 1996, pp. 73-80.

-- SOME SOCIAL ASPECTS OF THE POLEMICS BETWEEN SABBATIANS AND THEIR OPPONENTS, MILLENARIANISM AND MESSIANISM IN EARLY MODERN EUROPEAN CULTURE: JEWISH MESSIANISM IN THE EARLY MODERN WORLD, (M. GOLDISH & R.H. POPKIN eds.), LEIDEN 2001, pp. 77-90.

C. BERNHEIMER, SOME NEW CONTRIBUTIONS TO ABRAHAM CARDOSO'S BIOGRAPHY, JQR 18 (1927-8), pp. 97-129.

E. CARLEBACH, THE PURSUIT OF HERESY: RABBI MOSES HAGIZ AND THE SABBATIAN CONTROVERSIES, N.Y. 1990.

-- , RABBINIC CIRCLES AS MESSIANIC PATHWAYS IN THE POST-EXPULSION ERA, JUDAISM 41 (1992), pp. 208-228.

M. GOLDISH (& R.H. POPKIN eds.), MILLENARIANISM AND MESSIANISM IN EARLY MODERN EUROPEAN CULTURE, vol. I: JEWISH MESSIANISM IN THE EARLY MODERN WORLD, DORDRECHT - BOSTON - LONDON 2001. (INTRODUCTION: pp. XV-XIX)

-- , PATTERNS IN CONVERSO MESSIANISM, MILLENARIANISM AND MESSIANISM IN EARLY MODERN EUROPEAN CULTURE: JEWISH MESSIANISM IN THE EARLY MODERN WORLD, (M. GOLDISH & R.H. POPKIN eds.), LEIDEN 2001, pp. 41-63.

J. HATHAWAY, THE MAWZA' EXILE AT THE JUNCTURE OF ZAYDI AND OTTOMAN MESSIANISM, AJS Review 29,1 (2005), pp. 111-128.

-
- M. IDEL, PROPHECY IN SABBATEANISM ... KABBALAH 8 (2003), pp. 7-50
- H. LANOWITZ , TURKEY: THE DONMEH ...POLAND, KABBALAH 8 (2003), pp. 51-64
- R.H. POPKIN, THREE ENGLISH TELLINGS OF THE SABBATAI ZEVI STORY, JEWISH HISTORY 8 (1994), pp. 43-54.
- , CHRISTIAN INTEREST AND CONCERNS ABOUT SABBATAI ZEVI, MILLENARIANISM AND MESSIANISM IN EARLY MODERN EUROPEAN CULTURE: JEWISH MESSIANISM IN THE EARLY MODERN WORLD, (M. GOLDISH & R.H. POPKIN eds.), LEIDEN 2001, pp. 91-106.
- , INTRODUCTION, in: (M. GOLDISH & R.H. POPKIN eds.), MILLENARIANISM AND MESSIANISM IN EARLY MODERN EUROPEAN CULTURE, vol. I: JEWISH MESSIANISM IN THE EARLY MODERN WORLD, DORDRECHT - BOSTON - LONDON 2001, pp. VII.
- E.R. WOLFSON, THE ENGENDERMENT OF MESSIANIC POLITICS: SYMBOLIC SIGNIFICANCE OF SABBATAI SEVI'S CORONATION, TOWARD THE MILLENNIUM (P. SCHAEFER & M. COHEN eds.), LEIDEN-BOSTON-KOELN 1998, pp. 203-258.
- R.H. Popkin & S. Chasin, THE SABBATIAN MOVEMENT in Turkey (1703-1708), and Reverberations in Northern Europe, JQR 94,2 (2004), pp. 300-317.

הערכת הקורס - הרכב הציון הסופי :

מבחן מסכם בכתב/בחינה בעל פה 0 %
 הרצאה 0 %
 השתתפות 25 %
 הגשת עבודה 0 %
 הגשת תרגילים 0 %
 הגשת דו"חות 0 %
 פרויקט מחקר 0 %
 בחנים 0 %
 אחר 75 %

רפראט או עבודה סמינריונית בהתאם לנדרש מן התלם

מידע נוסף / הערות:

רפראט או עבודה סמינריונית בהתאם לנדרש מן התלמיד.
 נוכחות והשתתפות פעילה חובה.